

¶ Klaus von See, Beatrice La Farge, Wolfgang Gerhold, Debora Dusse, Eve Picard & Katja Schulz. *Kommentar zu den Liedern der Edda 4: Heldenlieder (Helgi Lieder)*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter 2004. ISBN 3-8253-5007-X.

De eerste indruk is overweldigend, zoals trouwens ook al het geval was bij de eerder verschenen delen 2 en 3. Dit *Kommentar zu den Liedern der Edda 4* biedt toekomstige onderzoekers van de drie Helgiliederen een onuitputtelijke schat aan gegevens en zal hun veel werk besparen.

De eerste blik valt op de zeer uitvoerige literatuurlijsten (§ 1), die nagenoeg uitputtend zijn. Het enige boek, dat ik er miste, is het mij bij toeval bekende werk van Heino Gehrts: *Das Märchen und das Opfer*, waarin het lied van Helgi Hjörvarðsson vrij uitvoerig wordt behandeld, maar wellicht hebben de auteurs gevonden, dat het te ver buiten het kader van dit *Kommentar* viel.

Vervolgens komen achter elkaar aan bod bij elk van de drie liederen, respectievelijk *Helgakvíða Hundingsbana I*, *Helgakvíða Hjörvarðssonar* en *Helgakvíða Hundingsbana II*: § 2: de overgeleverde teksten; § 3: de geschiedenis van het wetenschappelijk onderzoek tot nu toe; § 4: een overzicht van gelijke verhaalstructuren en – motieven in andere teksten; § 5: de achterliggende ideeën; § 6: de compositie; § 7: de gebruikte strofevormen; § 8: woordenschat en stilistische kenmerken (zeer uitvoerig de verschillende benamingen voor vorst en krijger, waardoor het eerste lied van Helgi Hundingsbani zo bekend is); § 9: de verhouding tot andere teksten, § 10: de datering. Uitvoerige aandacht wordt geschonken aan de intrigerende twistgesprekken, die steeds aan de daadwerkelijke strijd vooraf gaan.

Dan volgt ook steeds een vertaling en een zeer uitvoerige interpretatie van de teksten.

Terecht wordt zeer veel en grondig aandacht geschonken aan de overeenkomsten met de liederen en prozateksten van Sigurdr

de drakendoder en zijn familie, waarmee de geschiedenis van de Helgi's verweven is geraakt. Het is meestal niet vast te stellen, of dat in het mondelinge of later in de schriftelijke fase is gebeurd. Het meest waarschijnlijke is, dat het zowel in de mondelinge, als in de schriftelijke overlevering heeft plaatsgevonden.

In § 4 komen ook latere bewerkingen ter sprake. Onder andere: in Richard Wagners *Die Walküre*, het eerste deel van zijn *Ring des Nibelungen* komen motieven uit de geschiedenis van Helgi Hundingsbani voor (blz. 133). Veel minder bekend is het voorbeeld op bladzijde 131, waar opgemerkt wordt dat de illustrator Klaus Wage, ongetwijfeld met propagandistische doeleinden voor ogen, het boek *Helgi und Sigrun. Blockbuch* (ca. 1925) liet verschijnen met meer dan 80 houtsneden, een techniek die hij tijdens het Nazi-bewind bestempelt als "eine der deutschen Art gerechte Ausdrucksform".

Naslagwerken plegen vrij onpersoonlijk geschreven te zijn, slechts sporadisch komen er in dit *Kommentar* dus uitlatingen voor als "irritant" of "uiterst speculatief", maar waar ze voorkomen zijn ze op hun plaats. Buitengewoon veel werk is er door de auteurs gestoken in het napluizen en vaststellen van overeenkomsten van motieven in andere teksten. Dat zal vooral op het conto van de auteurs zelf te schrijven zijn, want er komen hier maar weinig verwijzingen naar andere studies voor.

Kortom: dit *Kommentar zu den Liedern der Edda 4: Heldenlieder (Helgi Lieder)* is waarlijk een titanenarbeid, wavoor wij zeer dankbaar mogen zijn.

Riti Kroesen, Leiden

¶ Anker Gemzøe & Peter Stein Larsen (eds.): *Modernismens historie*. [Modernismestudier 2] København: Akademisk Forlag, 2003. 334 pp. ISBN 87-500-3746-3.

This book is part of a series of publications that have come into being as a result of a four-year long research project at the Center for Research on Modernism (Center for Modernismeforskning) at the University of Aalborg. As the title indicates, this particular volume focuses on modernism in a historical perspective: it shows how the concept of modernism, both in the international and the Danish context, has varied throughout the past century. Additionally, the contributions in the book reveal that the differing meanings of modernism depend just as much on time as on place. This is in the nature of the subject: the usage of the term differs considerably from country to country, and anyone who attempts to see modernism in a transnational perspective must take this into account.

The anthology includes 13 articles written by scholars from Denmark, as well as from other countries. The first two contributions introduce the reader to some of the basic issues concerning the concept in question. Peter Stein Larsen's 'Modernisme som strukturelt og funktionelt begreb' offers a good survey of various approaches to modernism under two broadly defined categories; it shows how the "structural" and "functional" concepts of modernism have manifested themselves both in Denmark and abroad. The author pleads for a dialectical interaction between both approaches. The article also contains a detailed critique of the Kolding school's view of Danish modernism. Anker Gemzøe's contribution 'Modernisme og mimesis' is an excellent introduction into one of the perennial topics of modernist scholarship. Gemzøe does more than just explain why the question of "mimesis" has been a central issue in modernist studies. He argues that, despite many claims to the contrary, there has been an underlying mi-

metic impulse behind much of modernist poetics. This becomes apparent only if one discards the simplified model of mimesis as imitation, and if one re-adopts the properly Aristotelian meaning of the term, which implies “symbolsk transformation” and “i-scenesættelse” (p. 57), rather than mere copying. Here one might add that some scholars, who undertake a similar revision of the concept of mimesis as Gemzøe does, speak of its function as “evocation” or “simulation”. On the basis of this revision the author arrives at some refreshing perspectives on modernist literary practice. The article is important, but it would probably fit better into the book *Modernismens betydende former*, the third, “synchronic” volume of the series, rather than into this “diachronic” one.

The following three contributions analyze some concrete issues that concern the history of modernism. Erik Svendsens article ‘Johannes V. Jensen – modernist?’ is quite unfocused. At first the author surveys a great amount of theory, but does not always make it clear how his general observations are related to the main theme of the article. Eventually, Svendsen shows that some of Jensen’s texts fit into the scheme of modernist irony in the sense of irresolvable internal contradictions. Peter Luthersson in his article ‘Modernismen – om kunsten at skabe meningsfulde sammenhænge’ presents some of the major theses of his book *Svenske litterär modernism* (2002). He claims that modernist research in Sweden has rested on a narrow (and, ultimately, incorrect, as he argues) view of modernism as mere style. He criticizes Swedish literary scholars for always seeing modernism through the prism of Pär Lagerkvist’s influential interpretation of the phenomenon. According to Luthersson, Lagerkvist’s interpretation was fundamentally wrong. Modernism strives for an originality that is based on authenticity (p. 113), and, as such, it cannot be reduced to a style. The underlying argument is that the real, and the only real, modernism is the one in which a specific “modernist” style or

form is an expression of a personal, anti-bourgeois approach to life and to the institutions of art and literature. Modernism as a mere "stilpakke" (p. 120) is no modernism at all. Here it should be noted that Luthersson's concept of modernism corresponds to a great degree to what others might call the avant-garde (cf., e. g., Peter Bürger's emphasis on art as "Lebenspraxis"), although the author does not use the latter term. Patricia Waugh in her remarkable article 'Hinsides bevidstheden og materien' concentrates on a frequently overlooked aspect of modernism: the influence of natural sciences on modernist epistemology. Unfortunately, Waugh limits her examples to British modernism. It would be interesting to find out whether some of her observations also prove valid in the case of Scandinavian literature. Especially, it might be interesting to relate her discussion of literary "impressionism" and "post-impressionism" to the Danish context, because Denmark has, ever since Sven Møller Kristensen's well-known study *Impressionismen i dansk prosa 1870-1900* (1955), had a rather special tradition of defining impressionism in literature.

Several of the following articles deal with modernism in Denmark. Gorm Larsen in his article 'Modernismekonstruktioner' argues that the "aesthetic", as opposed to "sociological", conceptions of modernism have dominated the Danish scholarly discourse. In a way, Larsen's article is the most important contribution in this volume, at least as far as Danish modernism is concerned. The author uses cogent arguments to undermine several broadly accepted models and paradigms (including the famous three-phase division of Danish modernism) by revealing contradictions and misconceptions that hide behind them. The most significant point Larsen makes is that the traditional Danish definitions of modernism are based on poetry and lose their validity once applied to prose. This observation seems to concern other Scandinavian countries as well. Most definitions of modernism created by critics and scholars in Scandinavia have either been

based on poetry, or on prose, but rarely on both (incidentally, note how rarely the contributors to the present volume illustrate their theoretical reflections with examples from more than one genre). Larsen's article can therefore serve as a stimulating point of departure for further rethinking of Danish, and possibly also Scandinavian, modernism.

Peter Madsen's article 'Da 'modernismen' kom til Danmark' explores the era when modernism became established in Denmark; the main instrument of the analysis is a close reading of various manifestos and programmatic texts. The author regards modernism as an ideology and gives several examples of how its adherents were trying to make it into a norm and "convert" non-modernists to their view of art and the world. The article is somewhat unfocused; at times it is not clear how some of the issues Madsen discusses (e. g., the question of freedom) are related to modernism. At the end the author expresses his skepticism concerning the overall usefulness of the term. Tania Ørum in her article 'De eksperimenterende tressere' points out some postmodernist, as well as avant-garde elements in the works of the mid-60s generation of Danish modernists. Marianne Stidsen explores the fine line between late modernism and postmodernism in her article 'Nye brændpunkter – om senfirsernes danske lyrik'. What is, in her opinion, especially characteristic of the work of the Danish poets of the late 1980s, is "et opgør med det højmodernistiske værkbegreb" (p. 225).

Bo G. Jansson's article 'En postmoderne fin de siècle. Om 1990'ernes svenske roman' is interesting, but it deals much more with postmodernism *per se* than with modernism. The pages 239-241, where the author proposes a set of criteria for distinguishing between the modernist and postmodernist novel, are most relevant to the topic of the book. Claus Falkenstrøm takes upon himself the difficult task of comparing modernism with a very similar concept, the avant-garde, in his article 'Avantgarde og avantgarde-

lyrik'. He offers an excellent introduction into the theory of the avant-garde, and he also suggests that literary critics and scholars in Denmark should consider using the term more often than they usually do, because it might give a more precise description of certain phenomena in Danish literature.

The two remaining contributions function as a conclusion. Anker Gemzøe in his article 'Modernismen som norm, spændetrøje og litteraturhistorisk kategori' points out that many of the traditional Danish definitions of modernism originally came from the programmatic articles and manifestos written by the advocates of modernism. As such they were obviously not neutral, unbiased descriptions; their aim was to promote modernism as more valuable than other types of literature. Unfortunately, many scholars have adopted the definitions of modernism from such manifestos without reservation. Gemzøe makes a point which cannot be overstressed. Without explicitly saying so, he insists on the ideal of "objective", "neutral", "disinterested" scholarly description of modernism unaffected by hidden agendas and by the rhetoric of liking or disliking. It is from this perspective that he criticizes the Kolding school's biased view of what has become known as "den danske modernismekonstruktion" (s. 296). By reminding Danish scholars that some of the traditional definitions of Danish modernism may be less objective than they seem, Gemzøe's essay complements the arguments presented in Gorm Larsen's article. Astradur Eysteinnsson in his essay 'Modernismens slutninger' deals with postmodernism to a great degree, but his discussion is relevant to the issue of modernism, too. He observes that, at a general level, either of the two concepts lacks unity because either can mean different things in different arts (cf., e.g., literature vs. architecture) and in different areas of scholarship (cf., e.g., literary studies vs. philosophy). The author's principal point is that at present, in the postmodern era, it is necessary to reassess modernism in that respect that it has too often been unjustly regarded as a

closed, monolithic aesthetics.

On the whole, this is a very good book on the topic of the history of modernism. It offers insightful perspectives on some of the general questions within the area of modernist studies and provides a fresh look at Danish (and, to a lesser degree, Swedish) modernism. One would only wish that the volume would be more Scandinavian: contributions on Norwegian or Icelandic modernism are conspicuously missing from the anthology despite the fact that the reception and development of modernism in these countries make an unusually interesting historical issue. The book also sadly lacks an article on drama. Have there not been any modernist plays? It seems that the greatest challenge for modernist studies in the Nordic countries is to create a concept of modernism that could be used both for Scandinavian prose, poetry and drama. Some skeptics may consider this goal to be unattainable, but it is worth trying. As long as modernism is defined only in relation to one particular *genre*, as is often the case in Scandinavia, its usefulness as a descriptive tool in literary studies is more limited than if it could be employed to refer to all modernist *literature*.

Martin Humpál, Charles University, Prague

¶ Tor G. Hultman. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien, 2003. 342 s. ISBN 91-7227-351-8

Bara några få år efter att Svenska Akademien gett ut den stora grammatik i fyra band som bär dess namn, *Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*, kom det ut en andra språklära i dess regi, Tor Hultmans *Svenska Akademiens språklära (SAS)*. Denna nya språklära

är mycket mindre än sin stora bror, och har en annan målgrupp. Enligt Horace Engdahl, Svenska Akademiens ständige sekreterare, är den avsedd för en större läsekrets, dvs i stort sett alla som är intresserade av hur det svenska språket är uppbyggt. Därför är “framställningen förenklad och mindre detaljrik, varigenom de stora linjerna och sammanhangen framträder tydligare.” Frågan är emellertid om det inte redan fanns en dylik språklära bland de många grammatikböcker som utkom under 1900-talets sista årtionden. Jag tänker då inte bara på Olof Thorells *Svenske grammatik* (1973) som SAG s.a.s. bygger vidare på, utan också på Björn Collinders *Svenske språklära* (1974), och Nils Jörgensen & Jan Svenssons *Nusvenske grammatik* (1986) som “ger en sammanhängande och lättsmält beskrivning av svenskans struktur.”¹ Det är dessa tre grammatikor som SAS bör jämföras med, och och när vi gör det visar det sig att SAS är en rätt så konventionell grammatik som inte skiljer sig väsentligt från t.ex. Collinders språklära. Utmärkande för båda är den utförliga beskrivningen av svenskans morfologi, (i SAS ägnas mera än hälften av texten, 170 utav totalt 313 sidor, åt detta ämne) vilket visar att varken Collinder eller Hultman har lyckats lösriva sig från den klassiska grammatiktraditionen, där man av naturliga skäl (både latin och grekiska är formrika språk) framför allt är intresserad av ordens former. Den nordiska grammatiktraditionen som man kan säga börjar med Paul Diderichsens mästerverk *Elementær Danske Grammatik* (EDG) har däremot avsatt få spår i SAS, om man bortser från den kortfattade, men översiktliga beskrivningen av ordföljden i satser och fraser. Jämförd med Thorells grammatik, som är en sorts EDG på svenska, är SAS ett konservativt verk, det förvånar därför att Horace Engdahl skriver i sin inledning: “Läsare som minns skoltidens hemläxor om ordklasser och satsdelar kommer delvis att känna igen sig, men de kommer också att möta områden som var okända för skolgram-

¹ <http://www.kotus.fi/svenska/sprakvard/hjalpmedel.shtml>

matiken, till exempel läran om fraserna.” Även om termen ‘fras’ kanske inte förekommer i äldre grammatikor, är enheten en gammal bekant: Natanael Beckman talar t.ex. om ‘huvudord och dess bestämningar’ i sin *Svenske språklära* från 1904. Ännu märkvärdigare är titeln på Jan Anwards anmälan av SAS i *Språkvård* (2004-1) ‘En ny bild av svenska språket.’ Någonting nytt har i alla fall inte jag kunnat upptäcka i SAS.

Att SAS är omodern innebär inte att det inte är mödan värt att läsa den. Tvärtom, Tor Hultman har lyckats skriva en mycket översiktlig svensk grammatik i klassisk anda. Föredömligt är t.ex. hans öppna sätt att redogöra för de principer som ligger till grund för ordklassindelningen. Han påpekar att den i stort sett är “ett arv från antiken” men att man trots intensiva diskussioner inte lyckats skapa något verkligt alternativ till den. Denna ordklassindelning utgår ifrån ordens olika möjligheter att böjas, vilket leder till en första indelning i böjliga och oböjliga ord. De böjliga orden kan sedan delas in i ord som kan böjas nominalt och ord som kan böjas verbalt. En sådan indelning verkar naturlig för ett språk som latin, där adjektiv och substantiv böjs på samma sätt, och adjektiv därför kan betraktas som en sorts bi-nomen. Men man kan fråga sig om den är lika naturlig för svenskans del, ett språk där adjektiv böjs på ett helt annat sätt än substantiv. Om man utgår från formen finns det i svenskan inte två, utan tre klasser av böjliga ord: substantiv, adjektiv och verb.

Ett annat, urgammalt, problem med ordklassindelningen som tydligt träder fram i Hultmans text är vad en skillnad i ordklasshörighet egentligen betyder. Hultman beskriver betydelserna hos de tre öppna ordklasserna på följande sätt:

Substantiv: betecknar bl.a. människor, djur, föremål och företeelser

(*flicka, häst, töm, sanning*)

Adjektiv: betecknar egenskaper (*en grön bil*) eller tillstånd (*en smutsig bil*)

Verb: betecknar bl. a. aktivitet (*måla*), övergång (*blekna*) och tillstånd

(*leva*); vissa verb är huvudsakligen formord (*vara, bli, ha* ...).

Som man ser, beskriver Hultman adjektivens och verbens betydelser med hjälp av substantiv. Dessa substantiv betecknar alltså det som både verb och adjektiv betecknar, substantivet *tillstånd* t.ex. betecknar ett tillstånd, och det gör enligt Hultman vissa verb och adjektiv med. Vad är då skillnaden mellan de olika ordklassernas sätt att beteckna (*modi significandi*)? Betyder *förstår* detsamma som *förståelse* eller *förstående*?

I det här fallet ifrågasätter inte Hultman den grammatiktradition som ligger till grund för hans språkbeskrivning, men det gör han i många andra fall. Ett bra exempel är följande avsnitt som behandlar hjälpverbens status och funktion:

“Huvud verbet är syntaktiskt sett en bestämning (objekt) till hjälp verbet: *ska resa, har rest*. I en verbfras som [*han*] *måste ha tagit tåget* är *ha tagit tåget* objekt till *måste*, *tagit tåget* objekt till *ha* och *tåget* objekt till *tagit*. Med parenteser blir det så här: [*han*] (*måste (ha (tagit (tåget)))*). Denna analys strider emellertid mot den grammatiska traditionen och kanske också mot den grammatiska intuitionen.”

Här får läsaren möjligheten att själv ta ställning till vad Hultman (som här följer en nordisk tradition, se t.ex. Beckman (1904, 148: “Supinum är ett slags objekt till formen av *hava*”), eller den klassiska traditionen kommer med.

Det som framför allt är positivt i Hultmans bok är den opretentiösa stilen, här förekommer knappast de tunga, klumpiga formuleringar som är så kännetecknande för modern svensk grammatikforskning i generativ anda.

För den som letar efter en välskriven ‘klassisk’ grammatik över det svenska språket är Hultmans bok det givna valet; vetenskapligt sett är däremot Thorells mer än trettio år gamla *Svensk grammatik* betydligt intressantare.

Litteratur

Anward, Jan. 2004. ‘En ny bild av svenska språket.’ *Språkvård* 2004-1, 21-

- Beckman, Natanael. [1904] 1964. *Svenske språklära*. Stockholm: Bonniers
Collinder, Björn. 1974. *Svenske språklära*. Lund: Gleerup
Diderichsen, Paul. [1946] 1976. *Elementar Dansk Grammatik*. København:
Gyldendal
Jørgensen, Nils & Svensson, Jan. 1986. *Nusvenske grammatik*. Malmö: Liber

Harry Perridon, Universiteit van Amsterdam

¶ Vefie Poels. *Een Roomse droom: Nederlandse katholieken en de Noorse missie, 1920-1975*. Nijmegen: Valkhoff Pers, 2005. 693 p., ill. [Diss. Nijmegen]. ISBN 90-5625-191-0

Na een aantal voorpublicaties is thans de afgeronde studie over de katholieke missie in Noorwegen verschenen, waarop Vefie Poels op 4 juli 2005 te Nijmegen promoveerde. Het is een gedetailleerde en interessante uitgave geworden, over een voor velen onbekend hoofdstuk uit zowel de Noorse als de Nederlandse geschiedenis, namelijk de vanuit Nederland ondernomen pogingen, gedurende de jaren 1920-1975, om de Lutherse Noren terug te doen keren tot de Rooms-Katholieke kerk, die hun voorvaderen gedurende de Reformatie hadden verlaten. Met dit doel voor ogen gingen in deze periode liefst 253 vrouwelijke religieuzen en 55 priesters vanuit Nederland naar Noorwegen.

Sinds de Reformatie hadden de katholieken in Scandinavië een kwijnend bestaan geleid. Pas sinds halverwege de negentiende eeuw was de uitoefening van de katholieke eredienst er weer toegestaan, doch het aantal katholieken was minimaal (0,1 procent van de bevolking) en ze leefden verspreid over een groot gebied. In het begin van de twintigste eeuw werd vanuit Rome echter een wereld-

wijd zendingsoffensief ingezet, dat mede gericht was op de gebieden die ooit katholiek waren geweest. In Engeland en de Verenigde Staten had dit offensief en behoorlijk succes en daarom richtte Rome zijn pijlen ook op Scandinavië, speciaal op Noorwegen. Reeds in de negentiende eeuw waren op kleine schaal Nederlandse katholieke priesters en orden naar de Noordse landen getrokken. Mede daarom kreeg de Nederlandse bisschop A.F. Diepen in 1920 vanuit Rome de opdracht tot een apostolische visitatie in de Scandinavische landen. Diepen voerde zijn opdracht grondig uit. Zijn visitatie bracht veel manco's en problemen aan het licht, maar die konden volgens Diepen worden overwonnen door de zittende apostolisch vicaris te vervangen door de ijverige Nederlandse missiepropagandist Jan Smit. Deze loyale aanhanger van Rome werd inderdaad aangesteld als apostolisch vicaris voor Noorwegen en Spitsbergen. Hij veranderde daarbij zijn naam in Jan Olav Smit, naar Olav de Heilige (995-1030), de Noorse koning die het katholicisme in Noorwegen had verbreid.

Vanuit Noorwegen wist Smit in Nederland een thuisfront op de been te brengen voor "de Noorse missie". Er werden lezingen gehouden, tentoonstellingen georganiseerd en er kwam een speciaal tijdschrift *Uit het land van St. Olav*, alles onder het motto 'Noorwegen terug naar de Moederkerk'. In feite was het een verlate contrareformatoerische missie, in tegenstelling tot de kolonialistische missie, die gericht was op de beschaving van 'heidense' gebieden die nooit christelijk waren geweest. In de praktijk vloeiden deze twee soorten missies echter samen, waardoor ook de missie in Noorwegen overkwam als een beschavingsoffensief.

Dit was tegen het zere been van de Noren. Hun land was pas in 1905 onafhankelijk geworden en zij stonden argwanend tegen elke buitenlandse inmenging. De katholieke kerk werd gezien als een bedreiging van de Lutherse staatskerk, die een grote rol speelde in hun nationale identiteit. Dat zij daarnaast als ongecivileerd werden beschouwd terwijl hun literatuur internationaal tri-

omfen vierde, ervoeren zij als zeer vernederend. Bovendien hadden de egalitaire Noren weinig begrip voor de sterk hiërarchische katholieke kerk.

Kortom, terwijl in Nederland veel enthousiasme heerste, was de reactie van de Noren kritisch en afwijzend. Deze houding werd bovendien sterk aangewakkerd toen de Nederlandse kardinaal Van Rossum in een brochure de Noren beschuldigde van arrogantie. Omgekeerd beschuldigden zij hem van het verspreiden van negatieve en valse informatie over de Lutherse staatskerk. Zelfs onder de Noorse katholieken verzette men zich tegen de Roomse zendingsijver van de Nederlandse missionarissen. Het resultaat was dat Jan Olav Smit in 1928 teruggetrokken werd. In feite was het missie-offensief mislukt, en dat besef was ook in Rome doorgedrongen.

Smit werd opgevolgd door de vaderlijke, rustige vicaris J. Mangers, die tot 1964 aanbleef. Deze voerde een veel gematigder beleid, vermeed het woord missie en hield de katholieke kerk buiten de schijnwerpers. De Nederlandse priesters en zusters in Noorwegen bevonden zich in een moeilijke situatie. Ze boekten geen zichtbare resultaten, het aantal in- en uittredenden hield ongeveer gelijke tred. Bovendien waren er praktische en financiële problemen. Sommigen orden en congregaties overwogen zich uit Noorwegen terug te trekken, maar Rome zette hen onder druk om te blijven teneinde de katholieke infrastructuur in Noorwegen te handhaven. De afzonderlijke priesters en vrouwelijke religieuzen zochten zingeving van hun verblijf vooral in hun eigen religieuze grondslagen, meer concreet in hun werk in de katholieke ziekenhuizen, kleuterscholen en in onderwijs en sociaal werk. De meeste van hen namen op den duur ook afstand van het zendingsideaal, zoals bleek uit interviews die Vefie Poels eind jaren tachtig met hen hield. In hun contacten met de Lutherse Noren stelden zij zich over het algemeen oecumenisch op.

In Nederland bleven de betrokken orden en congregaties ech-

ter consequent verwijzen naar de “Noorse missie”, omdat zendingswerk een belangrijk deel uitmaakte van hun identiteit. Tot ver in de jaren vijftig bleef men volhouden dat de Nederlanders actief bezig waren met hun missiewerk in Noorwegen. Dit valse beeld leidde tot diepe teleurstelling bij nieuwe religieuzen die vanuit Nederland naar Noorwegen kwamen.

Uiteindelijk betekende de oecumenische beweging het einde van de missie-actie in Scandinavië. Vanaf het Tweede Vaticaans Concilie werden de protestants-christelijke kerken als zusterkerken aangeduid, en Scandinavië werd officieel als Rooms missiegebied geschrapt. In Nederland kwam de missie officieel tot een eind met de opheffing van het Noorse missiekantoor in Bussum en van *Uit het land van St. Olav*.

De studie van Vefie Poels is zeer grondig opgezet. Niet alleen heeft zij een enorme hoeveelheid archivalia en literatuur doorgenomen, maar bovendien bevat het werk veel ‘oral history’ door de vele interviews die zij aan nog levende missionarissen heeft afgenomen. De schrijfster wijst nadrukkelijk op het belang van deze interviews als documentaire bron. De discrepantie tussen het officiële Roomse ideaal enerzijds en de oecumenische opvattingen van de Nederlandse religieuzen anderzijds zou zonder deze interviews niet naar voren zijn gekomen.

Het werk is omvangrijk, maar vlot geschreven, en aantrekkelijk door de vele illustraties en de nodige anekdotes. Zo ontwierp de beroemde architect Pierre Cuypers een veel te grote parochiekerk voor Halden (Fredrikshald); hij had gehoord dat Halden 10.000 inwoners had en dacht dat allen al katholiek waren. En Jan Olav Smit werd in de St. Pieter in Rome bijna het slachtoffer van een moordaanslag door een Zweedse, volgens sommigen een afgewezen geliefde... Het boek wordt afgesloten met samenvattingen in het Engels en Noors, een bronnenlijst en een persoonsregister.

Diederik Grit, Maastricht

¶ Doekes Lulofs & Harry Perridon Harry (red.). *Woordenboek Nederlands-Noors/Noors-Nederlands*. Groningen: Boekwerk & Partners, 2005. 824 p. ISBN 90-5402-247-7

In 1826 verscheen te Christiania (Oslo) het *Hollandsk Lexicon for Norske og Danske* van Nicolai Henrich Jæger, een vertaalwoordenboek met circa 40.000 Nederlandse en 30.000 Noorse trefwoorden. Een voor die tijd zeer uitvoerig werk. Pas nu, bijna honderdtachtig jaar later, is een Nederland-Noors/Noors-Nederlands woordenboek van vergelijkbare omvang verschenen. Daarmee is voldaan aan een lang gevoelde behoefte, in een tijd waarin onder andere steeds vaker Nederlanders naar Noorwegen emigreren en “het Scandinavische model” een prominente rol speelt in het maatschappelijk debat. De uitgave is bovendien de ontbrekende aanvulling op de reeds eerder verschenen moderne woordenboeken Zweeds-Nederlands/Nederlands-Zweeds en Deens-Nederlands/Nederlands-Deens.

De eindredacteur, Doekes Lulofs, publiceerde reeds in 1993 een kleiner woordenboek met circa 15.000 trefwoorden in beide richtingen. Onder redactie van hem en Harry Perridon (UvA) heeft een team van Nederlandstalige redacteurs van de Universiteit van Amsterdam en Noorstalige redacteurs van de universiteit van Oslo en de Noorse Raad voor technische terminologie dat aantal in de nieuwe uitgave uitgebreid tot 25.000 Nederlandse en 30.000 Noorse trefwoorden. Bovendien is het aantal voorbeeldzinnen aan beide zijden met 21.000 vermeerderd. Hierbij is voor het gedeelte Noors-Nederlands gebruik gemaakt van tweetalige Noorse woordenboeken van vergelijkbare omvang, en voor het gedeelte Nederlands-Noors van het Referentiebestand Nederlands van de Commissie voor lexicografische vertaalvoorzieningen (CLVV) van de Nederlandse Taalunie. De CLVV zorgde tevens voor financiële steun en voor het toezicht op het project.

Het woordenboek beslaat beide Noorse standaard-schrijftalen,

het bokmål en het nynorsk. Trefwoorden uit deze twee talen worden respectievelijk met de tekens + en * gemarkeerd. Vormen die in beide talen voorkomen, vaak als alternatief voor specifieke bokmål- of nynorskwoorden, blijven ongemarkeerd.

Behalve het lexicografische hoofddeel bevat het woordenboek voor Nederlandse gebruikers een overzicht van de uitspraak van het Noors, aanwijzingen voor het gebruik en een inleiding in de Noorse grammatica, en voor Noren dezelfde informatie met betrekking tot het Nederlands.

Dit nieuwe woordenboek is zonder meer een grote aanwinst. De uitbreiding van zowel de macro- als de microstructuur is van dien aard, dat er sprake is van een compleet nieuw naslagwerk, waarin vrijwel het hele spectrum aan dagelijks taalgebruik wordt gedekt. Vooral qua idioom is de uitbreiding indrukwekkend. In de oude editie bevatte bijvoorbeeld het Noorse artikel 'hand' 6 voorbeeldzinnen en collocaties, terwijl dat er in de nieuwe editie 39 geworden zijn; en in het Nederlandse artikel 'hand' is dat aantal gestegen van 13 tot 69. Bovendien, en dat is natuurlijk het belangrijkste, doen de idiomatische vertalingen over het algemeen heel natuurlijk aan. Wat de trefwoorden betreft, zijn de Noorse en Nederlandse 'realia' behoorlijk gedekt, van typische gerechten als lutefisk en muisjes tot feesten als Olsok en Sinterklaas (alleen: waarom wel havo, vwo en hbo, en niet mavo, vmbo en mbo?). Ook moderne begrippen uit het dagelijks leven zijn goed vertegenwoordigd: aanleunwoning, busbaan, clip, muisarm, sms-je, weblog, etc. Ook al ontbreken dan weer alfahulp, chipknip, hangplek en multicultureel, toch zal de lezer van een roman of dagblad ver komen met dit woordenboek, en dat is geen geringe verdienste van de samenstellers.

Een bezwaar is soms wel dat de gebruikte trefwoordbestanden in de beide talen niet consequent op elkaar afgestemd zijn. Hierdoor ontbreken herhaaldelijk bepaalde goede vertalingen in de ene helft als trefwoord in de andere helft. Zo vindt de Nederlandse gebruiker de trefwoorden 'moslim' en 'muzelman' vertaald met 'muslim', maar

de Noorse gebruiker zoekt datzelfde ‘muslim’ vergeefs als Noors trefwoord. Wel is er een Noors trefwoord ‘islamitt’, vertaald als ‘islamiet’, maar dat ontbreekt weer als Nederlands trefwoord – terwijl dat toch meer voor de hand had gelegen dan het historische ‘muzelman’. Ook vergelijkbare begrippen ontbreken soms in het andere deel. Zo wordt het Noorse trefwoord ‘L.O.’ verklaard als ‘grootste Noorse vakbond’ (beter was geweest: ‘grootste Noorse vakcentrale’, DG), maar in het deel NL-NO ontbreekt de Nederlandse pendant ‘FNV’ als trefwoord. En terwijl ‘administrerende direktør’ correct wordt vertaald met ‘algemeen directeur’, komt deze laatste term in het deel NL-NO niet voor.

Uiteraard is het zeer positief dat zowel het bokmål als het nynorsk wordt gedekt. De achterkaft belooft “een beknopte uiteenzetting van de twee Noorse schrijftalen”, maar die belofte wordt niet geheel waargemaakt. Hier had toch iets kunnen worden vermeld over de status en de spreiding van deze twee standaardtalen. Zo gebruikt ruim tachtig procent van de Noren het bokmål, en het percentage publicaties in het bokmål ligt zeker nog hoger. Lulofs’ sympathie ligt kennelijk bij het nynorsk, gezien het feit dat hij zijn Noorse inleiding in deze taal stelt. Dat is natuurlijk zijn goed recht, maar de argeloze lezer krijgt hierdoor een gekleurde indruk van de verhoudingen. De neutrale, ongemarkeerde trefwoorden en voorbeelden in de woordenboekartikelen worden in de praktijk minder vaak gebruikt dan het woordenboek suggereert. Zo wordt ‘ongestraft’ vertaald als ‘ustraffa’ en ‘een ernstig ongeval’ als ‘ei alvorlig ulykke’, terwijl de gebruikelijke schrijftaaltvormen ‘ustraffet’ en ‘en alvorlig ulykke’ zijn (resp. 265/30 en 5.270/3.410 Noorse Google-hits).

De vakterminologie vormt in een middelgroot woordenboek als het onderhavige altijd een probleem. Zeer specialistische vaktermen mag men er niet in verwachten, en zelfs uit de meer algemene termen zal vaak een keus gemaakt moeten worden, om de eenvoudige reden dat het woordenboek een zekere omvang niet mag

overschrijden. Anderzijds is het een redelijke eis dat de gemiddelde krantenlezer in het woordenboek een vertaling kan vinden van de meeste termen die hij in zijn krant tegenkomt. Een tweede eis is uiteraard dat áls er termen uit een bepaald vakgebied worden opgenomen, deze adequaat worden vertaald en verklaard en waar mogelijk op elkaar worden afgesteld.

Mijn indruk is dat het woordenboek in vele opzichten aan deze eisen voldoet en dat bijvoorbeeld gebruikelijke biologische en culinaire termen redelijk tot goed gedekt zijn. Als juridisch vertaler is mij echter gebleken dat het op juridisch gebied helaas meerdere malen tekortschiet. Als voorbeeld neem ik de termen rond de rechterlijke organisatie. Voor de behandeling van civiele zaken en strafzaken kent de Nederland de volgende instanties: het kantongerecht (sinds 2002 'sector kanton' van de rechtbank; 62 stuks), de rechtbank (tot 2002 'arrondissementsrechtbank'; 19 stuks), het gerechtshof (5) en de Hoge Raad (1). De Noorse gerechtelijke hiërarchie kent hiervoor drie instanties: het tingrett (tot 2002 'byrett' of 'herredsrett' geheten; 92 stuks), het lagmannsrett (6) en het Høyesterett (1).

In het woordenboek wordt 'kantongerecht' zonder meer vertaald met de (verouderde) termen 'byrett' en 'herredsrett'. 'Rechtbank' (het trefwoord 'arrondissementsrechtbank' ontbreekt) wordt vertaald als 'domstol', dat wil zeggen 'gerecht' in algemene zin; 'gerechtshof' krijgt als vertaling '(høg) domstol' oftewel '(hoog) gerecht', terwijl 'Hoge Raad' ontbreekt als trefwoord. Omgekeerd worden 'byrett', 'herredsrett' en 'tingrett' vertaald als 'kantongerecht'. 'Lagmannsrett' ontbreekt, maar 'lagmann' wordt verklaard als 'rechter in een arrondissementsrechtbank', dus mogen we aannemen dat 'lagmannsrett' op één lijn wordt gesteld met 'arrondissementsrechtbank'. 'Høyesterett' ten slotte krijgt als vertaling 'Hoogerechtshof'.

Dit is een onoverzichtelijk geheel. Juridische begrippen in het ene land hebben zelden een één-op-één relatie met juridische

begrippen uit een ander land en een ander systeem, en datzelfde geldt voor de termen. Voor een leek kan het weliswaar zinvol zijn om voor een globaal begrip een verwijzing te krijgen naar een enigszins vergelijkbaar begrip uit het systeem in zijn eigen land, maar dat zal in het woordenboek dan duidelijk moeten worden gemaakt met een label als ‘ongeveer, plusminus’. Het woordenboek gebruikt hiervoor elders de markering [*ong*], maar niet in bovengenoemde artikelen. Het herredsrett wordt dus gelijkgesteld aan het kantongerecht, terwijl het relatief veel meer in de buurt komt van onze (arrondissements)rechtbank. Die wordt echter aangeduid als lagmannsrett; maar het lagmannsrett behandelt voornamelijk zaken in beroep en lijkt dus meer op het Nederlandse gerechtshof. De zeer vage Noorse omschrijving van gerechtshof als ‘hoge rechtbank’ contrasteert dan weer met de vertaling van Høyesterett: Hoog-gerechtshof, met een hoofdletter, waardoor de Noorse gebruiker de indruk krijgt dat Nederland een instantie ‘Hooggerechtshof’ kent. Dat dat de Hoge Raad is, kan hij niet weten, want die is noch onder ‘hoog’ noch onder ‘raad’ te vinden. Een betere oplossing zou mijns inziens zijn: kantongerecht = underdistriktsrett; rechtbank = distriktsrett, [*ong*] tingrett; gerechtshof = appellrett, [*ong*] lagmannsrett; Hoge Raad = høyesterett. En omgekeerd: tingrett (byrett, herredsrett) = rechtbank, [*ong*] arrondissementsrechtbank; lagmannsrett = hof van appel, [*ong*] gerechtshof; Høyesterett = hooggerechtshof, [*ong*] Hoge Raad.

Nog enkele voorbeelden: een deurwaarder is niet slechts een ‘namsmann’, degene die een vonnis ten uitvoer legt, maar ook degene die dagvaardingen e.d. uitbrengt, en dat laatste wordt in Noorwegen gedaan door een ‘stevnevitne’. Een procureur is geen algemene ‘saksfører, advokat’, maar een ‘prosessfullmechtig’, en een proces-verbaal is niet alleen een ‘politirapport’, maar ook ‘rettsbok, protokoll’ (van de rechtszitting). Beslag is niet alleen ‘beslaglegging’ (strafprocedure), maar ook ‘arrest’ en ‘utlegg’ (civiele procedure) – een overbodige omissie, want bij het Noorse trefwoord ‘utlegg’ staat

wél 'beslag'. Omgekeerd is 'frifinnelse' niet alleen vrijspraak (straf-procedure), maar ook 'afwijzing van de eis' (civiele procedure). De 'straffelov' is geen wetboek van strafrecht – het Noors recht kent geen wetboeken – maar de strafwet. En een 'statsadvokat' is geen gewone officier van justitie (dat is een 'aktor'), maar [ong] hoofd-officier van justitie / procureur-generaal.

Doch ondanks deze kritische opmerkingen beveel ik het nieuwe woordenboek in zijn algemeenheid zeker aan. Op vakgebied is enige voorzichtigheid op zijn plaats, maar voor algemene doinden voldoet het aan een brede en lang gevoelde behoefte, en het zal ongetwijfeld zijn weg vinden naar de vele Noren, Nederlanders en Vlamingen die in elkaars taal en cultuur geïnteresseerd zijn.

Diederik Grit, Maastricht

¶ Niels Kofoed. *H.C. Andersen og Goethe eller Verdensåndens al-fabet*. København: Reitzel, 2005. 220 s. ISBN 87-7876-398-3

I sit forord nævner Kofoed hvordan han som nybagt cand. mag. holdt forelæsninger om H.C. Andersen som selvbiograf på folkeuniversitetet, i anledning af 150-året for digterens fødsel. Nærværende bog er udslag for at han har fulgt op helt til 200-årsfesten. Han fortjener al ros for den fortløbende bølge af bøger og artikler der har været og stadig er et væsentligt bidrag til H.C. Andersen-forskningen, med indfaldsvinkler som for eksempel moderne fortælle-teori i sin disputats fra 1967, de dage hvor han dristigt brød med den biografiske og filologiske tradition der havde været enerådende, idet den kun søgte efter historiske realia i digterens liv og værk. Det krævede mod at bryde med den tradition.

Nu har al denne lærdom og forskning ført til endnu en lærd bog, ikke om litterariteten i H.C. Andersens værker, men snarere om

ånden i dem, som er 1800-tallets, romantikkens ånd, men mere endnu Goethes. Det er forbløffende hvor stor Goethes indflydelse er i H.C. Andersen, selvom noget af denne verdensånd, hvad Kofoed også peger på, ikke behøver direkte at stamme fra Goethe selv, men også kan have svævet i luften og i tiden og på den måde kan have nået H.C. Andersen ad andre veje, som der er opholdene i Weimar, omgangen med Europæiske kunstnere fra forskellige lande og den udbredte læsning. Således nævner Kofoed at Andersen allerede som latinskoleelev abonnerede på Goethes værker. For H.C. Andersen, med sin barnlige mangel på "dannelse", der stødte det daværende Københavnske borgerskab i den grad at de sendte ham i skole, blev jo efterhånden selv en dannet og lærd forfatter, selv om det naive til en vis grad aldrig forlod ham. Det sidste skyldes dog snarere en psykologisk indstilling end mangel på kundskaber. Kofoed er ikke blind for psykologiske træk i begge digtere. Således peger han straks i begyndelsen på Andersens identifikation med Goethe gennem begges drøm om udødelighed.

I syv kapitler gør Kofoed rede for sit synspunkt, med afsæt i romaner fra de forskellige perioder i digterens liv, ofte med et tiår imellem. I første kapitel drejer det sig om de almene filosofisk-historiske forudsætninger for slægtskabet. I Danmark spillede Goethe en rolle for overgangen mellem klassicisme og romantik; her gør Kofoed rede for at Goethe aldrig blev fuldblodsromantiker, idet han tilhører den platonske retning i naturfilosofien, ligesom Ørsted der blev bindeled mellem de to digtere. Goethe har i ungdommen beskæftiget sig med alkymi og pansophi, og det er forbløffende hvor meget af det er kommet med i H.C. Andersens værker.

Romanen *Improvisatoren* viser et alkymistisk og arketypisk mønster med rødder i forfatterens læsning af Goethe. I *Kun en Spillemand* har vi Faustmotivet i dukkeformat med forskrivelsen til den Onde og et nærmest omvendt forhold mellem godt og ondt. Christian og Naomis ambivalens får sit udtryk i synsvinklen der

pludselig skifter fra Christian til Naomi, som et kønsskifte. Således repræsenterer de to hver sin side af H.C. Andersens karakter. På denne måde bringer denne bog også en nylæsning af nogle H.C. Andersentekster som de kunne trænge til.

Ahasverus er et produkt af kappestrid, idet H.C. Andersen har villet fuldende hvad Goethe havde ladet blive ved et udkast, måske med rette, Andersenteksten taget i betragtning, hvor hele menneskehedens skæbne skulle omfattes af den ene tekst. Skikkelsen havde fascineret Andersen helt fra debutbogen, hvor helten i *Fodreisen* møder den vandrende Jøde på Amager.

Kapitel V handler om Fausts anden del, i forbindelse med romanen *At være eller ikke være*, en dannelsesroman der peger frem både mod *Niels Lybne* og Pontoppidans *Lykke-Per*. "De er alle Faustmennesker, der har revet sig løs af den jordbund de er vokset op i for at opsøge eventyret i en verden under stadig forvandling." Tatersken og hendes homunculus og de andre landsbytyper repræsenterer fortrængte sider i Niels Bryde. Han tænker rationelt, men undertrykker dermed følelseslivet; "ikke en Aladdin som man mente, men en ren Faustidentifikation".

Nogle eventyr genlæses med de samme Goethe-briller, hvad der fører til interessante opdagelser om "Skyggen" og dens sataniske magtbalance, om "Den lille Havfrue" og farvelæren og hermetikken, hvor solen er den stærkeste magt i universet og den højeste sfære er æterens rige, hvor det jordiske hylster kan aflægges. Ægyptianismen viser sig at have haft en væsentlig indflydelse på et eventyr som "Dyndkongens Datter", denne mærkelige tekst, hvis hybridform i Kofoeds læsning bliver mere forståelig.

Det er påfaldende hvor ofte Kofoed bruger Jungiansk psykologi i bogen, hvor han taler om arketyper og arketyrisk, desværre i flæng med en freudiansk inspireret psykologi, når talen er om neurotiske karakterer eller fortrængning i romanerne. Det kan man ikke. Det er forståeligt at Jung kommer på tale, netop i forbindelse med alkymi og andre romantiske fenomener, idet Jung er en romantiker, hvis

værker om litteratur og symbolære næsten kun kan læses som allegoriske, men aldrig psykologiske. Neuroselæren er en sygdomslære, der eventuelt kan bruges som en hjælpevidenskab til at forstå litterære karakterer – iøvrigt en metode som der er al anledning til at sætte spørgsmålstegn ved, når den bruges så firkantet – og faren er netop at den bruges allegorisk, hvad Kofoed her gør.

Det er dog kun en biting i den bedrift som bogen er. Kofoed har skrevet en smuk og interessant bog som viser den græsk-ægyptiske linie som han med rette påstår har været overset i H.C. Andersen-forskningen.

Annelies van Hees, Amsterdam